

Erarba ÇIRAKU

**KONFERENCA E AMBASADORËVE NË LONDËR
(1912-1913) DHE ÇËSHTJA E KUFIJVE TË KOSOVËS
NË DRITËN E BURIMEVE ARKIVORE ITALIANE**

Abstrakt:

Konferenca e Ambasadorëve në Londër (1912–1913) përbën një moment kyç në përcaktimin e kufijve të shtetit shqiptar pas Luftës së Parë Ballkanike. Ky artikull analizon trajtimin e çështjes së Kosovës gjatë punimeve të Konferencës, duke u mbështetur ekskluzivisht në dokumentacionin arkivor të Arkivit Diplomatik Historik Italian. Analiza e raporteve konsullore, notave diplomatike dhe memorandumeve zyrtare tregon se argumentet serbe mbi Kosovën mbështeteshin në narrativa historike, fetare dhe strategjike, ndërsa dokumentet italiane evidentojnë skepticizmin ndaj këtyre pretendimeve dhe dëshmojnë dhunën dhe presionin mbi popullsinë shqiptare. Studimi gjithashtu nënvizon se mekanizmat e vendimmarrjes dhe rivalitetet strategjike të evidentuara në dokumentet italiane ofrojnë një model për të kuptuar se si interesat e fuqive të mëdha mund të përcaktojnë fatin e territoreve të kontestuara. Ky dimension reflektiv ofron një analogji për analizën e sfidave diplomatike dhe strategjike në kontekste më të gjera, duke ruajtur fokusin mbi interpretimin kritik të historisë dhe rrënjët e çështjes së Kosovës në fillim të shekullit XX.

Fjalët kyç: *Konferenca e Ambasadorëve; Kosova; diplomacia serbe; burime arkivore italiane; kufijtë e Shqipërisë; Ballkani, 1913.*

Hyrje

Konferenca e Ambasadorëve në Londër (1912-1913) përbën një nga momentet më vendimtare në historinë politike të shqiptarëve, pasi aty u sanksionua njohja ndërkombëtare e shtetit shqiptar, por njëkohësisht u morën vendime që lanë jashtë kufijve të tij territore të gjera me

shumicë shqiptare, ndër to edhe Kosova. Në këtë proces, çështja e Kosovës u shndërrua në një nyje thelbësore të debatit diplomatik, ku u përplasën interesa strategjike, narrativa historike dhe realitete etnografike të kundërta. Dokumentacioni diplomatik italian i vitit 1913, i ruajtur në Arkivin Diplomatik Historik Italian, ofron një perspektivë të privilegjuar mbi këto zhvillime. Ai lejon rindërtimin e argumenteve të paraqitura nga palët ballkanike, veçanërisht nga Serbia, si dhe të reagimeve dhe vlerësimeve të diplomacisë italiane për mënyrën se si po trajtohej çështja e Kosovës në kuadër të Konferencës së Londrës. Ky studim mbështetet ekskluzivisht në këto burime arkivore dhe synon të analizojë rolin e tyre në ndriçimin e mekanizmave vendimmarrës që përcaktuan fatin e Kosovës në fillim të shekullit XX.

Metodologjia

Studimi mbështetet në një qasje historiko-diplomatike dhe analitike, e cila ka në themel shqyrtimin kritik të dokumentacionit arkivor italian të vitit 1913, të ruajtur në Arkivin Diplomatik Historik Italian (AMAE). Metodologjia konsiston në analizën e burimeve primare-raporte konsullore, nota diplomatike, memorandumë dhe korrespondencë zyrtare-duke i trajtuar ato si produkte të një konteksti të caktuar politik dhe diplomatik, e jo si pasqyrime neutrale të realitetit. Dokumentet interpretohen në mënyrë krahasuese, me synimin për të identifikuar argumentet e përsëritura, diskurset dominuese dhe kundërshtitë e brendshme në trajtimin e çështjes së Kosovës. Një vëmendje e veçantë i kushtohet gjuhës diplomatike dhe funksionit të saj legjitimues, si dhe raportit mes narrativave historike të paraqitura në negociata dhe të dhënave etnografike të reflektuara në raportet nga terreni. Kjo qasje synon të shmangë parafrazimet spekulative dhe të ofrojë një interpretim të mbështetur rreptësisht në burime arkivore të verifikueshme.

Megjithatë, dokumentacioni diplomatik italian duhet trajtuar si burim i ndërmjetëm, që reflekton perceptimin dhe interesat e një aktori të caktuar ndërkombëtar, e jo drejtpërdrejt zërin shqiptar në negociata. Italia, si fuqi me interesa të qarta strategjike në Adriatik dhe në ruajtjen e ekuilibrave ballkanikë, prodhonte raportim të filtruar përmes kalkulimeve të veta politike. Për rrjedhojë, analiza e këtyre burimeve

është zhvilluar duke mbajtur parasysh pozicionin diplomatik italian dhe duke i lexuar dokumentet jo si pasqyrë neutrale të realitetit, por si produkt i një konteksti të caktuar strategjik.

Konferenca e Ambasadorëve në Londër dhe Traktati i Londrës (1913)

Dokumentet arkivore italiane e paraqesin Konferencën e Ambasadorëve në Londër si një instrument të rregullimit ballkanik të dominuar nga logjika e ekuilibrave të fuqisë ndërmjet Fuqive të Mëdha. Parimi i vetëvendosjes së popujve nuk përbënte bazë vendimmarrjeje, ndërsa Shqipëria, e shpallur e pavarur në nëntor 1912, trajtohej kryesisht si objekt i kompromisit diplomatik dhe jo si subjekt me kapacitet real ndikimi në negociata.

Në dokumentet diplomatike italiane, Austro-Hungaria dhe Italia shfaqen si mbështetëset kryesore të krijimit të një shteti shqiptar, të motivuara nga nevoja për të frenuar zgjerimin serb drejt Adriatikut dhe për të ruajtur ekuilibrin strategjik në Mesdhe. Në të kundërt, Rusia mbështeste hapur pretendimet territoriale të Serbisë dhe Malit të Zi, duke i konsideruar ato si aleatë natyrorë sllavë në Ballkan. Franca dhe Britania e Madhe mbanin një qëndrim më pragmatik, të orientuar drejt ruajtjes së stabilitetit dhe shmangies së një përplasjeje të drejtpërdrejtë ndërmjet fuqive rivale.

Traktati i Londrës i vitit 1913 sanksionoi njohjen ndërkombëtare të Shqipërisë, por njëkohësisht përcaktoi kufij që përjashtonin territore të gjera me shumicë shqiptare, ndër to Kosovën. Raportet konsullore italiane nga Durrësi, Shkodra, Sarajeva dhe Athina dëshmojnë për pasojat e pushtimit serbo-malazez në këto territore dhe për ndikimin që zhvillimet në terren kishin mbi klimën e negociatave në Londër. Një njoftim i autoriteteve ushtarake serbe, i përcjellë nga Konsullata Italiane në Durrës, kërcënonte popullsinë shqiptare të Dibrës dhe Matit me ndëshkime kapitale në rast mosdorëzimi të armëve, duke reflektuar natyrën represive të kontrollit serb në zonat me shumicë shqiptare.¹

¹ *Arkivi (digjital) i Institutit të Historisë, Tiranë* (më tej: AIH), Archivio Storico Diplomatico di Ministero Affari Esteri, Roma (më tej: AMAE, Roma), Fondi: Serie Politica "P" (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9402.

Çështja e Shqipërisë dhe e Kosovës në diskutimet e Konferencës së Londrës

Diplomacia italiane dhe “çështja e kufijve”: negocimi greko-shqiptar dhe përplasja e kritereve (dhjetor 1912). Në prag të konsolidimit ndërkombëtar të Shqipërisë së saposhpallur, përcaktimi i kufijve të saj u shndërrua në një nga nyjet më të debatueshme të diplomacisë ballkanike dhe evropiane. Dokumentacioni diplomatik italian i fundit të dhjetorit 1912 dëshmon qartë se, në nivelin e diskutimeve zyrtare greke, kufiri greko-shqiptar trajtohej jo vetëm si çështje territoriale, por si një problem politik ku përplaseshin kritere të ndryshme legjitimitimi: ai etnografik (i artikuluar veçanërisht nga Austro-Hungaria) dhe ai gjeografik, të cilit Athina kërkonte t’i jepte peshë negociuese.

Në këtë kontekst, përfaqësuesi italian në Athinë, Carlotti, raporton se ministri grek i Punëve të Jashtme, gjatë një bisede mbi përgatitjen e një studimi për përcaktimin e kufirit greko-shqiptar, theksonte vështirësitë e zbatimit të kriterit etnografik “të dëshiruar në mënyrë të posaçme nga Austria”, duke e konsideruar atë shpeshherë të pazbatueshëm në terren. Si argument, ai përmendte praninë e një “grupi numerikisht të konsiderueshëm grekësh” midis Vlorës dhe Durrësit, të shtrirë “nga bregu deri në tridhjetë kilometra në brendësi”, ndërsa nga ana tjetër nënvizonte se Greqia nuk synonte të kërkonte të drejta mbi atë territor, por “të drejtën për t’u kompensuar diku tjetër.”²

Ky pozicion shoqërohej me një përpjekje për të formësuar në mënyrë konkrete një vijë pretendimi: ministri grek i Punëve të Jashtme shprehej se Vlora “nuk bën pjesë në aspiratat greke”, por se synimet greke kufizoheshin në “një rrip toke” dhe një seksion në jug të gjirit të Vlorës, ndërsa në brendësi propozohej një vijë që do të arrinte deri në liqenin e Ohrit, duke kaluar “në veri të Tepelenës dhe Korçës”.³ Përfaqësuesi italian vëren se, pavarësisht insistimit grek mbi këtë rrip toke, ai gjykonte se nënkuptohej edhe ishulli i Sazanit si objekt negocimi, ndërsa i jepej rëndësi edhe mundësisë së një rregullimi

² Legata italiane në Athinë, Telegram nr. 8023, 30 dhjetor 1912, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9595-9596.

³ Legata italiane në Athinë, Telegram nr. 8023, 30 dhjetor 1912, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9595-9596.

të veçantë për liqenin e Ohrit mes tre shteteve.⁴ Paralelisht me këtë linjë argumentuese, dokumenti evidenton edhe klimën e tensionuar të propagandës dhe perceptimeve publike në Athinë. Carlotti nënvizon se shtypi athinas, prej disa kohësh, përdorte “një gjuhë agresive” kundër synimeve të supozuara të Austro-Hungarisë në përcaktimin e kufijve shqiptarë, ndërsa kolegu austro-hungarez kishte informuar qeverinë e tij për këtë situatë⁵. Në këtë kuadër, ai përmend edhe një element domethënës diplomatik: një deklaratë të Berchtold-it ndaj Streit-it, sipas së cilës vija kufitare që duhej marrë në konsideratë do të ishte ajo që kalon në lumin Kalamas-një formulim që, sipas raportit, nuk përputhej me opinionin grek, i cili vijonte të shihte linjën e Kalamas-it si një “reparacion të thjeshtë”.⁶

Në tërësi, telegrami i Carlottit dëshmon se, në dhjetor 1912, pala greke synonte të relativizonte kriterin etnografik, të propozonte një konfigurim territorial të favorshëm në jug dhe juglindje, si dhe të ndërtonte një kornizë argumentuese ku “kompensimi” territorial shfaqej si pjesë e natyrshme e negocimit. Në të njëjtën kohë, raporti nxjerr në pah se çështja e kufijve të Shqipërisë, në fazën e hershme të konsolidimit të saj, ishte e ndërthurur me rivalitetet austro-greke, me presionin e opinionit publik dhe me llogaritjet strategjike për pika kyçe si Sazani dhe hapësira e Ohrit.

Argumentet serbe për Kosovën në dokumentet arkivore italiane

Dokumentacioni diplomatik italian i vitit 1913 ofron një pasqyrë të detajuar mbi mënyrën se si diplomacia serbe ndërtoi argumentet e saj për përvetësimin e Kosovës gjatë Konferencës së Ambasadorëve në Londër. Këto argumente mbështeteshin kryesisht në tri shtylla: historike, fetare dhe strategjike. Argumenti historik përbënte boshtin kryesor të pretendimeve serbe. Në memorandume të paraqitura Fuqive

⁴ Legata italiane në Athinë, Telegram nr. 8023, 30 dhjetor 1912, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9595-9596.

⁵ Legata italiane në Athinë, Telegram nr. 8023, 30 dhjetor 1912, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9595-9596.

⁶ Legata italiane në Athinë, Telegram nr. 8023, 30 dhjetor 1912, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9595-9596.

të Mëdha, Kosova përshkruhej si “djepi i shtetit mesjetar serb”, me referenca të vazhdueshme ndaj betejës së Kosovës të vitit 1389 dhe pranisë së dikurshme të oborreve mbretërore serbe. Ky diskurs synonte të krijonte perceptimin e një të drejte historike të trashëguar, duke anashkaluar zhvillimet demografike të shekujve pasues dhe realitetin etnik bashkëkohor.⁷

Argumenti fetar përdorej si element legjitimues plotësues. Dokumentet italiane tregojnë se Serbia theksonte rolin e manastireve ortodokse në Kosovë, si Deçani, Peja dhe Graçanica, duke i paraqitur ato si prova të karakterit “thelbësisht serb” të territorit. Përkatësia fetare ortodokse barazohej në mënyrë të qëllimshme me përkatësinë etnike, një qasje që diplomatët italianë e konsideronin politikisht të motivuar dhe metodologjikisht të pasaktë.⁸

Argumenti strategjik shfaqej në formën e nevojës së Serbisë për të siguruar thellësi strategjike dhe për të frenuar ndikimin austro-hungarez në rajon. Në korrespondencën diplomatike italiane, Kosova paraqitej si hapësirë jetike për sigurinë e shtetit serb, ndërsa këto konsiderata gjeopolitike maskoheshin si domosdoshmëri historike dhe kombëtare.⁹ Dokumentet italiane evidentojnë gjithashtu përpjekjet sistematike për të relativizuar ose mohuar shumicën shqiptare në Kosovë, përmes minimizimit të statistikave osmane dhe barazimit të përdorimit të gjuhës serbe me përkatësinë etnike sllave. Këto pretendime binin ndesh me të dhënat konsullore italiane nga terreni, të cilat konfirmonin karakterin kryesisht shqiptar të popullsisë së Kosovës.¹⁰

Qëndrimi serb mbi kufijtë e Shqipërisë: “Serbia e Vjetër”, plebishiti dhe delegjitimimi i elementit shqiptar (dhjetor 1912)

Ndërsa në Athinë artikulohej një qasje negociuese që përpiqej të relativizonte kriterin etnografik dhe të forconte pretendimet territoriale në jug të Shqipërisë, në Beograd vihet re një diskurs politik edhe më

⁷ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9346-9350.

⁸ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9351-9354.

⁹ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9355-9357.

¹⁰ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9393-9394.

i ashpër, ku kufijtë e shtetit shqiptar trajtoheshin si çështje e lidhur ngushtë me legjitimitetin historik dhe me kontrollin mbi territoret e pushtuara gjatë Luftës së Parë Ballkanike. Raporti i përfaqësuesit diplomatik italian në Beograd, Minella, drejtuar ministrit të Punëve të Jashtme, Sangiuliano, më 31 dhjetor 1912, dëshmon se qeveria serbe e konsideronte përcaktimin e kufijve të Shqipërisë si një kryesore ku duhej përqendruar veprimtaria e saj diplomatike, duke e interpretuar çdo zgjerim të kufijve shqiptarë si një “monstruozitet” politik. Minella raporton se gazeta gjysmëzyrtare serbe “Samouprava” protestonte kundër zgjerimit të Shqipërisë në zona të cilat i konsideronte “tërësisht serbe si nga pikëpamja historike, ashtu edhe ajo kulturore e etnografike”, duke e lidhur praninë shqiptare me një argument delegjtimues: ekzistenca e “disa mijëra arnautë apo serbë, që janë kthyer në arnautë për të ruajtur jetën e tyre dhe atë të të afërmeve të tyre”.¹¹ Kjo mënyrë e formulimit është domethënëse, sepse nuk synon thjesht të kontestojë kriterin etnografik, por të mohojë autenticitetin e elementit shqiptar në territoret e diskutuara, duke e paraqitur atë si rezultat i “shndërrimit” të serbëve nën presion.

Në të njëjtin dokument, Minella vëren se “qeveria e këtushme i kushton një vëmendje të posaçme çështjes së përcaktimit të kufijve të Shqipërisë” dhe se, sipas këndvështrimit serb, kufijtë e rajonit autonom të pavarur duhet të përcaktoheshin nga një vijë ujore që nga njëra anë “të çon tek Drini i Zi e Liqeni i Ohrit” dhe nga ana tjetër në detin Adriatik.¹² Kjo është një përpjekje e qartë për të imponuar një logjikë gjeopolitike që do të siguronte kontrollin serb mbi hapësirat e fituara në brendësi, duke kufizuar maksimalisht shtrirjen e shtetit shqiptar.

Raporti sjell gjithashtu elemente të rëndësishme mbi mënyrën se si udhëheqja serbe synonte të mbështeste pretendimet e saj përmes statistikave dhe hartave të prodhuara politikisht. Minella dëshmon se Pašić i tregoi një hartë ku shënoheshin rajonet e pushtuara, të cilat “sipas statistikave të porositura nga ai, janë të banuara ekskluzivisht

¹¹ Legata italiane në Beograd, Raport, 31 dhjetor 1912, Nr. 1490/285, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9386-9392.

¹² Legata italiane në Beograd, Raport, 31 dhjetor 1912, Nr. 1490/285, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9386-9392.

nga serbët ose nga serbë dhe shqiptarë po ku mbizotërojnë serbët”.¹³ Në këtë mënyrë, etnografia shndërrohej në instrument diplomatik, ku “shifrat” dhe “përbërja” e popullsisë përdorej për të legjitimuar një vijë kufitare të paracaktuar.

Në këtë kuadër, Minella përmend në mënyrë të drejtpërdrejtë tri qendra me rëndësi të veçantë për historinë politike dhe etnike të territoreve të aneksuara: Dibra, Gjakova dhe Ipeku (Peja). Ai raporton se, sipas Pašić-it, “vetëm në Dibër popullsia është gjysmë serbe dhe gjysmë shqiptare, por mungojnë të dhëna mbi Gjakovën dhe Ipekun”, ndërsa një pjesë e popullsisë që shfaqej si shqiptare “në fakt ka origjinë serbe”, por ishte detyruar “të ndryshonte kombësinë për të shpëtuar jetën dhe pasurinë”.¹⁴ Këto formulime janë të rëndësishme për analizën, sepse dëshmojnë një diskurs shtetëror që synon ta zhveshë elementin shqiptar nga legjitimiteti autokton, duke e paraqitur atë si produkt i dhunës së mëparshme osmane ose i frikës së popullsisë sllave.

Megjithatë, dokumenti përmban edhe një vëzhgim me interes kritik: Minella, ndonëse pranon se vëzhgimi mbi orientimin ekonomik dhe lidhjet e këtyre qyteteve “ka një farë baze”, sjell një korrigjim faktik mbi realitetin etnik lokal. Ai thekson se “Gjakova është qendër shqiptare ku banojnë nja dhjetë familje serbe”, se “në Dibër ka fare pak bullgarë” dhe se “në Ipek, vetëm në qytet jetojnë shumë tregtarë serbë”.¹⁵ Kjo pjesë e raportit merr vlerë të veçantë për historinë e Kosovës, sepse dokumenton se edhe brenda raportimit diplomatik italian, pretendimi serb për homogjenitet etnik në këto hapësira nuk merrej pa rezerva.

Në të njëjtën linjë, Minella raporton se Pašić theksonte se “nëse do të organizohej ndonjë plebishit, rezultati do të qe në favor të serbëve”, por diplomati italian shpreh dyshime të forta mbi vlefshmërinë e këtij pretendimi nëse plebishiti do të zhvillohej “me garancinë e ushtrimit të votës së lirë”.¹⁶ Kjo është një pikë e rëndësishme metodologjike, sepse

¹³ Legata italiane në Beograd, Raport, 31 dhjetor 1912, Nr. 1490/285, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9386-9392.

¹⁴ Legata italiane në Beograd, Raport, 31 dhjetor 1912, Nr. 1490/285, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9386-9392.

¹⁵ Legata italiane në Beograd, Raport, 31 dhjetor 1912, Nr. 1490/285, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9386-9392.

¹⁶ Legata italiane në Beograd, Raport, 31 dhjetor 1912, Nr. 1490/285, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9386-9392.

nxjerr në pah dallimin midis retorikës politike dhe mundësisë reale të një mekanizmi të legjitimitetit popullor në kushtet e pushtimit dhe të presionit ushtarak.

Në përfundim, raporti i Minella-s dëshmon se politika serbe në fund të vitit 1912 ndërtohej mbi tri shtylla kryesore: (1) delegjitimimin e pranisë shqiptare në territoret e aneksuara përmes tezës së “serbëve të shndërruar në arnautë”; (2) përdorimin e statistikave dhe hartave si instrumente të politikës së jashtme; (3) artikulin e një argumenti të plebishitit si mjet retorik për të legjitimuar pretendimet territoriale, por pa garanci reale për ushtrimin e vullnetit të lirë. Këto elemente e vendosin çështjen e kufijve të Shqipërisë jo thjesht në rrafshin e negocimit ndërkombëtar, por edhe në rrafshin e rivalitetit për kontrollin mbi hapësira ku popullsia shqiptare-sidomos në zona si Gjakova dhe Ipek-përbënte një faktor real, pavarësisht diskurseve shtetërore që synonin ta zbehnin ose ta mohonin atë.

Incidenti i Durrësit dhe shqetësimi italian për diskursin serb në terren: “gjuha” e oficerëve dhe dimensionin e reputacionit ndërkombëtar (dhjetor 1912)

Në fund të vitit 1912, në kushtet e një rendi politik ende të paqëndrueshëm në hapësirën shqiptare, diplomacia italiane i kushtonte vëmendje jo vetëm zhvillimeve të mëdha të Konferencës së Ambasadorëve dhe negociatave për kufijtë, por edhe episodeve konkrete në terren, të cilat mund të prodhonin pasoja të menjëhershme politike dhe diplomatike. Një tregues domethënës në këtë drejtim është telegrami i ministrit të Punëve të Jashtme të Italisë, Sangiuliano, i datës 30 dhjetor 1912, drejtuar ambasadave italiane në kryeqendrat evropiane dhe legatës në Beograd, ku trajtohet një çështje e lidhur me sjelljen dhe retorikën e oficerëve serbë në Durrës.

Sangiuliano informon se konsulli italian në Durrës kishte raportuar në datën 29 një episod të transmetuar përmes një telegrami hyrës (nr. 8019), duke e sjellë çështjen në vëmendjen e rjetit diplomatik italian në mënyrë të koordinuar.¹⁷ Edhe pse teksti i plotë i raportimit të konsullit nuk riprodhohet në këtë dokument, rëndësia e telegramit qëndron

¹⁷ Telegram nr. 5053, Romë, 30 dhjetor 1912, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9600.

në reagimin politik të ministrit: ai e konsideron të domosdoshme që qeveria serbe të ndërhyjë për të disiplinuar oficerët e saj në Durrës dhe për të ndalur përdorimin e një “gjuhe të tillë”.

Në formulimin e tij, Sangiuliano thekson qartë se “është rasti që qeveria serbe të urdhërojë oficerët e saj në Durrës që të distancohen nga një gjuhë e tillë”, duke nënvizuar se për sa kohë kjo gjuhë “ka jehonë edhe tjetërkund e veçanërisht në Austri”, ajo “nuk do të bëjë gjë tjetër veçse do të dëmtojë interesat e Serbisë”.¹⁸ Kjo pjesë e dokumentit është veçanërisht e rëndësishme, sepse e vendos incidentin e Durrësit në një plan më të gjerë: retorika e oficerëve në terren nuk shihej thjesht si problem lokal, por si element që mund të ndikonte perceptimin ndërkombëtar mbi Serbinë dhe, rrjedhimisht, ekuilibrat e brishtë diplomatikë në Ballkan.

Në këtë kuadër, telegrami dëshmon se diplomacia italiane synonte të luante një rol ndërmjetësues dhe disiplinues, duke i dhënë çështjes një trajtim të dyfishtë: (1) informimin e ambasadave italiane në qendrat kryesore të diplomacisë evropiane (Londër, Berlin, Vjenë, Pjetërburg, Stamboll) dhe (2) ndërhyrjen e drejtpërdrejtë në Beograd, ku legata italiane udhëzohej të shprehej në këtë drejtim pranë Ministrisë së Punëve të Jashtme serbe “Jeni i lutur të shpreheni në këtë drejtim pranë Ministrisë së atjeshme të Punëve të Jashtme”.¹⁹ Pra, Italia nuk kufizohej në vëzhgim, por ndërmerre një veprim diplomatik të orientuar drejt frenimit të një diskursi që mund të përshkallëzonte tensionet.

Në mënyrë të tërthortë, dokumenti lejon të kuptohet se prania dhe sjellja e elementit ushtarak serb në Durrës përbënte një faktor sensibiliteti jo vetëm për autoritetet lokale shqiptare, por edhe për fuqitë e mëdha, sidomos për Austro-Hungarinë, e cila në këtë fazë shfaqej si aktor i interesuar në formësimin e shtetit shqiptar dhe në përcaktimin e kufijve të tij. Duke e përmendur në mënyrë eksplicite “jehonën” e gjuhës së përdorur “veçanërisht në Austri”, Sangiuliano sugjeron se incidentet në terren mund të ktheheshin në argumente të reja në arenën diplomatike dhe të ndikonin në pozicionet negociuese në lidhje me Shqipërinë.

¹⁸ Telegram nr. 5053, Romë, 30 dhjetor 1912, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9600.

¹⁹ Telegram nr. 5053, Romë, 30 dhjetor 1912, AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9600.

Në përfundim, telegrami nr. 5053 e paraqet incidentin e Durrësit si një shembull të qartë të ndërthurjes midis veprimeve (dhe diskursit) të aktorëve ushtarakë në terren dhe kalkulimeve të politikës së jashtme. Ndërhyrja italiane synonte jo vetëm të shmange përshkallëzime të panevojshme, por edhe të ruante një ekuilibër delikat ndërkombëtar, ku reputacioni dhe imazhi diplomatik i Serbisë konsideroheshin faktorë me ndikim të drejtpërdrejtë në zhvillimet e çështjes shqiptare.

Nga argumentimi diplomatik te pasojat në terren: Kosova dhe territoret shqiptare nën administrim serb në burimet italiane (1912-1914)

Dokumentacioni diplomatik italian i ruajtur në Arkivin Diplomatik Historik Italian lejon të ndiqet, në mënyrë të ndërthurur, si ndërtimi i argumenteve serbe për territoret shqiptare gjatë Konferencës së Londrës, ashtu edhe reflektimi i pasojave të vendimeve kufitare në vitet pasuese. Në këtë kuadër, raportet e fundit të vitit 1912 dëshmojnë se Serbia e konceptonte përcaktimin e kufijve të Shqipërisë si një çështje strategjike jetike, ku kriteri etnografik relativizohej përmes një diskursi historik dhe “kulturor”, ndërsa popullsia shqiptare në viset e kontestuara paraqitej si produkt i një deformimi të dhunshëm historik.

Një raport i Legatës italiane në Beograd, firmosur nga Minella, përmbledh qëndrimin e qarqeve politike serbe mbi kufijtë e Shqipërisë dhe transmeton, si dokument shoqërues, përkthimin e artikullit të gazetës gjysmë-zyrtare “Samouprava”. Në këtë tekst, zgjerimi i Shqipërisë në zona të pretenduara si “tërësisht serbe” kundërshtohet me argumentin se aty gjenden vetëm “disa mijëra arnautë” ose “serbë të kthyer në arnautë” për të ruajtur jetën, ndërsa çdo zgjidhje që do të kthente territoret e pushtuara nën juridiksion shqiptar cilësohet si “monstruoizitet politik”.²⁰ I njëjti raport pasqyron edhe komunikimet e drejtpërdrejta me Pašićin, i cili pretendonte se statistikën e porositura prej tij tregonin mbizotërim serb, ndërsa qytete të rëndësishme si Ipeku (Peja) dhe Gjakova trajtoheshin si hapësira ku priteshin “vështirësitë më të mëdha” në rast përcaktimi kufijsh mbi baza etnografike.²¹

²⁰ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9386-9392.

²¹ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, IMG 9386-9392.

Në vijimësi të kësaj logjike argumentuese, dokumentet e vitit 1914 sugjerojnë se vendimet e vitit 1913 nuk prodhuan stabilitet real në territoret e përfshira nën administrim serb. Një telegram konfidencial i ministrit italian në Durrës, Aliotti, drejtuar ministrit të Punëve të Jashtme të Italisë, San Giuliano, sinjalizon pasigurinë e popullsisë shqiptare myslimane të Kosovës, duke vënë në dukje se “Cossovesi musulmani comincerebbero a disertare”, çka tregon se gjendja e krahinës vijonte të karakterizohej nga tensione dhe presion mbi popullsinë vendase.²²

Kështu, dokumentacioni italian mundëson një lexim të dyfishtë: nga njëra anë, shfaqet mekanizmi i legjitimitimit serb të pretendimeve territoriale përmes relativizimit të realitetit etnografik dhe përdorimit të argumenteve historiko-kulturore; nga ana tjetër, evidentohet se pasojat e këtij procesi vendimmarrës u reflektuan në terren si paqëndrueshmëri dhe pasiguri për popullsinë shqiptare, duke e lënë çështjen e Kosovës si një problem të hapur në rendin politik ballkanik të pas vitit 1913.

Dhuna ndaj shqiptarëve në territoret e pushtuara: terrori si instrument politik dhe diplomatik (1912)

Një dimension thelbësor i trajtimit të çështjes shqiptare gjatë fazës së parë të krizës ballkanike lidhet me raportimet mbi dhunën sistematike të ushtruar ndaj popullsisë shqiptare në territoret e pushtuara nga ushtritë sllave dhe greke. Dokumentacioni arkivor italian, përmes materialeve informuese të qarkulluara në gjuhë të huaj dhe të mbështetura mbi burime të shtypit evropian, dëshmon se mizoritë në terren nuk ishin episode të izoluara, por shfaqeshin si pjesë e një strategjie më të gjerë presioni, me ndikim të drejtpërdrejtë mbi legjitimitimin politik të pushtimeve dhe mbi klimën e vendimmarrjes ndërkombëtare.

Në pjesën e raportit të përmbledhur nën titullin “Masakrat serbe ndaj shqiptarëve”, theksohet se propaganda serbe në hapësirat osmane “ka mbjellë në zemrat e serbëve në të dyja anët e kufirit një urrejtje të pashembullt ndaj shqiptarëve”, ndërsa “krimet e vazhdueshme të bandave serbe” kishin intensifikuar më tej këtë urrejtje. Sipas

²² AMAE, Archivio Storico Diplomatico, Serie Politica “P” (1891-1916), Quarta Serie, vol. XII, doc. 260, T. conf. per posta 6337/665, Durrës, 15 korrik 1914, f. 260.

dokumentit, rezultati i këtyre “persekutimeve të paramenduara, të orkestruara dhe metodike” kulmoi me shpërthimin e dhunës masive pas nisjes së Luftës së Parë Ballkanike, ku ushtarët serbë përshkruhen se i trajtonin të burgosurit shqiptarë “me një egërsi të pashembullt”, deri në “varrosjen e të gjallë”.²³

Dokumenti nënvizon gjithashtu një aspekt domethënës të diskursit publik serb, duke cituar pretendimin se gazetat serbe kishin deklaruar se “është i nevojshëm shkatërrimi i racës shqiptare”.²⁴ Kjo dëshmi sugjeron se dhuna ndaj shqiptarëve nuk artikulohej vetëm si praktikë ushtarake, por edhe si diskurs i legjitimuar publikisht, ku gjuha e dehumanizimit shërbente si parapërgatitje ideologjike për veprimet në terren.

Në këtë kuadër, raporti sjell si shembull një korrespondencë të “L’Echo de Paris” (16 nëntor 1912), ku përmendet se pas një thirrjeje serbe për dorëzim armësh, rezistenca shqiptare në Crnovgena-Planina u pasua nga urdhri që trupat “të mos kursenin askënd”, duke çuar në shkatërrimin e fshatrave dhe masakrimin e banorëve.²⁵

Një nga pasazhet më të rëndësishme për temën e Kosovës është ai që lidhet me Prizrenin, ku dokumenti përshkruan se një numër banorësh ishin strehuar në konsullatën austriake, ndërsa banorë serbë të qytetit kishin akuzuar konsullatën se kishte luajtur rol aktiv në rezistencë. Si pasojë, “trupat serbe hynë në konsullatë dhe vranë të gjithë personelin, kavas-in si dhe refugjatët që ishin strehuar atje”, ndërsa “arkivat u hoqën” dhe konsulli u dërgua në një hotel në qytet.²⁶ Ky episod e zhvendos çështjen nga një konflikt lokal në një incident me implikime ndërkombëtare, duke treguar se dhuna në terren kishte potencial të ndikonte drejtpërdrejt në raportet midis Fuqive të Mëdha dhe në klimën e negociatave diplomatike.

Raporti përfshin gjithashtu dëshmi të lidhura me Mitrovicën, ku konsulli i Austrisë, Ladislaus von Tahy, citohet të ketë raportuar “masakra të pashembullta” dhe se kishte parë “një numër të madh kufomash të pluskojnë në lum”.²⁷ Raportime të tilla kontribuojnë në

²³ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 738, IMG 655-669.

²⁴ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 738, IMG 655-669.

²⁵ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 738, IMG 655-669.

²⁶ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 738, IMG 655-669.

²⁷ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 738, IMG 655-669.

krijimin e një narrative diplomatike ku pushtimi paraqitet jo thjesht si ndryshim administrativ, por si transformim i dhunshëm i realitetit demografik dhe politik i krahinës.

Përtej Kosovës, dokumenti zgjeron panoramën me raportime nga Shkupi, Kumanova, Veleshta dhe zona të tjera, ku përmendet se “Evropianët rezidentë” ankoheshin për trajtim të keq nga autoritetet serbe, ndërsa “nëpër fshatra qarkullojnë banda serbe të cilat masakrojnë shqiptarët dhe myslimanët”, me theks të veçantë se këto eksese kishin ndodhur “sidomos në Verizoviç [Ferizaj] dhe në Kumanovë”.²⁸ Për më tepër, raporti shprehet se “në Shkup serbët përpara syve të konsullit kanë masakruar gra, fëmijë dhe burra”, duke shtuar se “lumi Vardar është plot me kufoma” dhe se të zënë rob “janë masakruar” gjatë transferimeve drejt Beogradit dhe Nishit.²⁹ Në këtë mënyrë, dokumentet italiane ndërtojnë një lidhje të drejtpërdrejtë midis kontrollit ushtarak dhe rikonfigurimit të strukturës shoqërore në territoret e pushtuara, duke e bërë dhunën pjesë të procesit të konsolidimit territorial.

Në të njëjtën frymë, dokumenti përmend edhe zhvillime në Prilep dhe Kërçovë, si dhe akte dhune të atribuuar grekëve, të cilët “kanë shkuar aq thellë në akte barbare sa kanë arritur deri në rrjepjen e kufomave të sapo masakruara”.³⁰ Në mënyrë të përmbledhur, raporti konkludon se ushtritë serbe, bullgare dhe greke, “në mënyrë metodike”, merrnin furnizimet dhe ushqimet nga fshatrat myslimane “pa u dhënë atyre asnjë kompensim”, duke djegur gjithçka që nuk u hynte në punë.³¹

Në përfundim, ky material arkivor italian dëshmon se dhuna në territoret e pushtuara nuk mund të trajtohet thjesht si pasojë e anarkisë së luftës, por si një element që ndërvepronte me procesin e rikonfigurimit territorial dhe me përpjekjet për të krijuar një realitet të ri politik në zonat e aneksuara. Në plan diplomatik, këto zhvillime nuk mbetën periferike. Ato prodhuan një klimë ku “fakti i kryer” në terren paraprinte dhe kushtëzonte diskutimin mbi kufijtë, duke e zhvendosur peshën e vendimarrjes nga kriteret etnografike drejt realiteteve të imponuara me forcë.

²⁸ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 738, IMG 655-669.

²⁹ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 738, IMG 655-669.

³⁰ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 738, IMG 655-669.

³¹ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 738, IMG 655-669.

Në tërësi, nënseksionet e mësipërme dëshmojnë se trajtimi i çështjes së Kosovës dhe i territoreve të tjera shqiptare në diskutimet ndërkombëtare të viteve 1912-1913 nuk mund të kuptohet i shkëputur nga zhvillimet konkrete në terren. Argumentet diplomatike mbi kufijtë, të ndërtuara mbi kritere të diskutueshme etnografike, historike apo strategjike, bashkëjetonin me një realitet të shënjuar nga dhuna, presioni dhe ndërtimi i “faktit të kryer” në zonat e pushtuara. Në këtë kuadër, vendimmarrja e Fuqive të Mëdha për kufijtë e Shqipërisë u zhvillua në një klimë ku pushtimi dhe terrori ndaj popullsisë shqiptare krijonin premisa të reja politike dhe demografike, duke e vështirësuar artikullimin e një zgjidhjeje të drejtë dhe të qëndrueshme. Pikërisht përballë këtij konteksti, del e domosdoshme të shqyrtohet roli dhe kapaciteti real i Qeverisë së Përkohshme Shqiptare, e cila u përpoq të afirmonte interesat kombëtare në një sistem diplomatik ku Shqipëria trajtohej kryesisht si objekt kompromisi ndërkombëtar, më shumë sesa si aktor vendimmarrës.

Roli i Qeverisë së Përkohshme Shqiptare përballë vendimmarrjes ndërkombëtare

Përpyjekjet diplomatike të Qeverisë së Vlorës

Dokumentet diplomatike italiane përfshijnë korrespondencën e Qeverisë së Përkohshme të Vlorës, të drejtuar nga Ismail Qemali, me Fuqitë e Mëdha për njohjen e shtetit shqiptar dhe për mbështetje politike e ekonomike. Këto përpjekje synonin të kundërshtonin ndarjen e territoreve shqiptare dhe të afirmonin karakterin shqiptar të Kosovës dhe krahinave të tjera të kontestuara. Dokumentacioni diplomatik italian i fillimit të vitit 1913 e paraqet Qeverinë e Përkohshme të Vlorës si një strukturë që kërkonte të afirmonte interesat kombëtare përmes kanaleve diplomatike, por që njëkohësisht përballej me vështirësi të shumta praktike në komunikim dhe koordinim, si brenda vendit ashtu edhe me rrjetet patriotike jashtë Shqipërisë.

Në këtë kuadër, një raport i përfaqësisë italiane në Kajro, drejtuar Ministrin të Punëve të Jashtme, Di San Giuliano, sjell dëshmi të qarta mbi pamundësinë e komiteteve shqiptare të diasporës për të vendosur kontakt

të drejtpërdrejtë me Ismail Qemalin. Sipas këtij dokumenti, patrioti shqiptar Adhamidhi (Adhami Frashëri) deklaronte se komitetet shqiptare jashtë vendit, përfshirë atë të Egjiptit, “ndodhen në pamundësi për të komunikuar në çfarëdolloj mënyre me kreun e qeverisë së përkohshme të Vlorës”, ndërsa ndërprerja e kontakteve i atribuohet veçanërisht veprimeve të Serbisë dhe Greqisë, të cilat synonin të kufizonin koordinimin shqiptar në prag të vendimeve për kufijtë e shtetit të ri.³²

Në të njëjtën linjë, dokumentet italiane dëshmojnë edhe ndërhyrje të drejtpërdrejta në komunikimin konsullor, çka në mënyrë indirekte ndikonte edhe në funksionimin e qeverisë shqiptare dhe marrëdhëniet e saj me përfaqësitë e huaja. Një shkresë e Konsullatës së Përgjithshme italiane në Ishujt Jonian (Korfuz), e datës 19 shkurt 1913, informon se pala greke nuk lejonte transportin e korrespondencës në drejtim të konsullatës italiane në Vlorë. Konsulli sqaron se komandanti i anijeve helene kishte urdhër të dërgonte postën konsullore në Korfuz, por nuk mund të pranonte dhe të dërgonte postë nga Korfuzi në Vlorë; për rrjedhojë, në konsullatë kishin mbetur të bllokuara disa shkresa zyrtare drejtuar Vlorës dhe veçanërisht kavalierit De Facendis.³³

Këto të dhëna arkivore e bëjnë të qartë se përpjekjet diplomatike shqiptare nuk zhvilloheshin në kushte të një qarkullimi normal informacioni, por në një kontekst ku aktorët rajonalë ndërhyjnë në mënyrë aktive për të kufizuar lidhjet politike dhe diplomatike të qeverisë së Vlorës, duke dobësuar aftësinë e saj për të artikuluar dhe mbrojtur interesat kombëtare në kohën e vendimeve ndërkombëtare.

Kufizimet reale të veprimit shqiptar

Megjithatë, dokumentet italiane nxjerrin në pah kufizimet reale të veprimit shqiptar: mungesën e forcës ushtarake, burimet e kufizuara financiare dhe varësinë nga mbështetja e Austro-Hungarisë dhe Italisë. Këto faktorë e dobësuan ndjeshëm pozitën shqiptare në negociatat ndërkombëtare dhe ndikuan në përjashtimin e Kosovës nga kufijtë e

³² AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9402.

³³ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Posiz. 844, Albania, 1913, IMG 0753.

shtetit shqiptar. Përtej vështirësive në komunikim, burimet italiane evidentojnë se Qeveria e Përkohshme Shqiptare ishte e kufizuar nga realitete të drejtpërdrejta ushtarake dhe politike, të cilat e reduktonin kapacitetin e saj për të kontrolluar territorin dhe për të ndikuar realisht në dinamikat ndërkombëtare. Në këtë kuadër, një telegram i dërguar nga piroskafi “Cariddi” drejt Ministrisë italiane të Marinës, njofton se Kruja-ku ndodheshin batalione serbe-ishte rrethuar nga banda të armatosura shqiptarësh dhe se nga Tirana ishte nisur një batalion për t’u ardhur në ndihmë forcave serbe.³⁴

Ky dokument është i rëndësishëm sepse tregon se, në një moment kur kufijtë dhe statusi i Shqipërisë po negocioheshin në tryezat diplomatike, realiteti në terren ishte ende i dominuar nga prania dhe lëvizjet e forcave pushtuese, si dhe nga përpjekjet e armatosura lokale për rezistencë. Për pasojë, Qeveria e Vlorës vepronte në një hapësirë politike të ngushtë, ku sovraniteti i saj ishte më tepër i shpallur sesa i konsoliduar.

Në të njëjtin kontekst të kufizimeve reale, dokumentacioni italian përmban edhe raporte që dëshmojnë se dhuna dhe keqtrajtimi ndaj shqiptarëve në territoret e pushtuara nga Serbia ndikonte drejtpërdrejt në dobësimin e pozitës shqiptare. Një telegram i konsullatës italiane në Shkup, i datës 17 shkurt 1913, informon se “elementi katolik shqiptar është ai më i keqtrajtuari nga autoritetet serbe në territoret e pushtuara”, duke e lidhur këtë situatë edhe me kalkulime politike të qeverisë serbe për të shkëputur këtë element nga ndikimi austro-hungarez.³⁵

Kështu, dokumentet italiane sugjerojnë se brishtësia institucionale e Qeverisë së Përkohshme Shqiptare nuk buronte vetëm nga mungesa e burimeve apo e organizimit të brendshëm, por lidhej ngushtë me kushtet e jashtme të imponuara nga pushtimi, presioni i shteteve fqinje dhe destabiliteti i përgjithshëm ushtarak. Në këtë kuptim, dokumentacioni italian lejon të bëhet një dallim i qartë midis sovranitetit juridik të shpallur nga Qeveria e Përkohshme Shqiptare dhe sovranitetit real territorial, i cili mbetej i kufizuar nga prania e forcave pushtuese dhe

³⁴ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Posiz. 844, Albania, 1913, IMG 0754.

³⁵ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9338-9339.

nga mungesa e një administrate të konsoliduar shtetërore. Ndërsa në plan formal Shqipëria kishte hyrë në arenën ndërkombëtare si entitet politik i njohur, në plan praktik ajo nuk ushtronte kontroll të plotë mbi hapësirën që pretendonte. Kjo mospërputhje midis legjitimitetit juridik dhe kapacitetit efektiv shtetëror e dobësoi ndjeshëm pozicionin shqiptar në momentin kur po vendosej konfigurimi përfundimtar i kufijve.

Memorandumet shqiptare në Londër: artikulimi i argumentit politik dhe kufitar

Dokumentacioni diplomatik italian i vitit 1913 dëshmon se, përballë një procesi vendimmarrës të dominuar nga interesat e Fuqive të Mëdha, përfaqësuesit shqiptarë në Londër ndërmorën përpjekje të drejtpërdrejta për të paraqitur një argumentim të strukturuar politik dhe territorial mbi kufijtë e shtetit shqiptar. Në këtë kuadër, burimet arkivore italiane ruajnë një memorandum të delegatëve shqiptarë Rasih Dino dhe Mehmet Konica, i cili u drejtohet qartë “Konferencës së Ambasadorëve”, duke kërkuar marrjen në konsideratë të elementit etnografik dhe të parimit të drejtësisë politike në përcaktimin e kufijve.

Në tekstin e memorandumit, delegatët shqiptarë evidentojnë se ndarja territoriale e shqiptarëve përbënte një rrezik jo vetëm për integritetin e shtetit të ri, por edhe për stabilitetin afatgjatë të rajonit. Ata e paraqesin çështjen shqiptare jo si problem lokal, por si një ndërkombëtare që kërkonte një zgjidhje të drejtë, në mënyrë që “Shqipëria të mund të jetojë” si një entitet politik i qëndrueshëm. Argumentimi ndërtohet mbi idenë se vendimi kufitar nuk mund të reduktohej në kompromis strategjik ndërmjet fuqive rivale, por duhej të reflektonte realitetin e popullsisë dhe vazhdimësinë territoriale të hapësirave shqiptare.³⁶

Rëndësia e këtij dokumenti qëndron në faktin se ai përfaqëson një përpjekje të vetëdijshme për ta zhvendosur debatin nga narrativat historike dhe pretendimet simbolike të shteteve fqinje, drejt një logjike më të verifikueshme dhe të mbështetur në përbërjen etnike të territoreve.

Në mënyrë të tërthortë, memorandumet shqiptare përplasen me argumentimin serb që synonte të justifikonte përvetësimin e territoreve

³⁶ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9398-9401.

shqiptare përmes referencave historike dhe fetare, duke relativizuar të dhënat demografike dhe duke e shndërruar Kosovën në një objekt legjitimimi politik.

Në të njëjtën kohë, dokumentet italiane sugjerojnë se këto përpjekje diplomatike shqiptare zhvilloheshin në një klimë të pafavorshme, ku faktorë të jashtëm e dobësonin pozicionin e delegacionit. Një element i rëndësishëm ishte presioni i vazhdueshëm ushtarak në terren, i cili shërbente si instrument për të imponuar “fakte të kryera” në territoret e pushtuara. Raportet konsullore italiane flasin për keqtrajtim të shqiptarëve në zonat e aneksuara nga Serbia, duke e bërë të qartë se dhuna dhe administrimi represiv nuk ishin thjesht pasoja të konfliktit, por pjesë e një strategjie për të ndryshuar realitetin politik dhe shoqëror në territoret e kontestuara.³⁷

Nga kjo perspektivë, memorandum i Dino-Konicës përfaqëson jo vetëm një akt diplomatik formal, por edhe një dëshmi historike të përpjekjes shqiptare për të ruajtur kohezionin territorial dhe për të mbrojtur popullsinë shqiptare në hapësirat që rrezikoheshin të mbeteshin jashtë kufijve të Shqipërisë. Megjithatë ndikimi real i këtyre dokumenteve në vendimmarrjen finale ishte i kufizuar, prania e tyre në arkivat italiane tregon se pala shqiptare nuk ishte pasive, por u përpoq të ndërtojë një narrativë politike dhe juridike që do të mund të kundërshtonte logjikën e imponimit territorial nga shtetet fqinje dhe kalkulimet strategjike të Fuqive të Mëdha.³⁸

Diplomacia italiane si kanal informimi dhe presioni: raportimi konsullor dhe kontrolli i komunikimit në çështjen shqiptare (1913)

Dokumentacioni arkivor italian i vitit 1913 dëshmon se diplomacia italiane nuk funksiononte thjesht si vëzhguese e zhvillimeve në Ballkan, por edhe si një kanal aktiv i prodhimit dhe transmetimit të informacionit politik mbi çështjen shqiptare, veçanërisht në lidhje me territoret e pushtuara nga Serbia dhe Mali i Zi. Raportet konsullore,

³⁷ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9338-9339.

³⁸ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9398-9401.

notat diplomatike dhe korrespondenca e brendshme përbëjnë një aparat informativ që ndërthurte përshkrimin e ngjarjeve në terren me vlerësime strategjike mbi pasojat që vendimmarrja ndërkombëtare do të sillte për stabilitetin rajonal.

Në këtë kuadër, burimet italiane konfirmojnë se një pjesë e rëndësishme e informacionit që qarkullonte në kanalet diplomatike lidhej me gjendjen e popullsisë shqiptare në territoret e aneksuara dhe me mënyrën se si dhuna në terren shndërrohej në element presioni indirekt në procesin negociator. Një raport konsullor nga Shkupi evidenton se, edhe në rrethana ku Kosova nuk përmendet drejtpërdrejt, çështja shqiptare në zonat e pushtuara shfaqet përmes treguesve të qartë të administrimit represiv dhe të trajtimit të shqiptarëve si element i padëshiruar në strukturat e reja të pushtetit. Dokumenti flet për “shqiptarët katolikë” dhe për keqtrajtimin e tyre nga autoritetet serbe, duke e lidhur këtë realitet me pasigurinë dhe frikën që karakterizonte jetën civile në territoret e aneksuara.³⁹

Një tjetër element domethënës i dokumentacionit italian është evidentimi i ndërthurjes midis dhunës së ushtruar në terren dhe pretendimeve politike të artikuluar në nivel diplomatik. Në një notë proteste të përcjellë drejt Ministrisë së Punëve të Jashtme italiane, denoncohen barbaritë e ushtrive sllave ndaj popullsisë shqiptare, duke përfshirë gra, fëmijë dhe civilë. Përmbajtja e dokumentit e paraqet dhunën jo si episod të rastësishëm, por si praktikë sistematike që synonte frikësimin dhe nënshtrimin e popullsisë vendase, pra krijimin e një realiteti të ri politik në territoret e pushtuara.⁴⁰

Për diplomacinë italiane, këto raporte përbënin një instrument të dyfishtë: nga njëra anë, ato shërbenin si bazë informuese për orientimin e qëndrimeve të Romës në raport me zhvillimet ballkanike; nga ana tjetër, ato funksiononin si material legjitimues për të mbështetur skepticizmin ndaj pretendimeve serbe, të cilat në dokumentacionin e Konferencës shpesh mbështeteshin në argumente historike e fetare, duke relativizuar realitetin etnografik. Në këtë drejtim, burimet italiane e konfirmojnë

³⁹ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9338-9339.

⁴⁰ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9396-9397.

karakterin kryesisht shqiptar të popullsisë në Kosovë, duke nxjerrë në pah mospërputhjen ndërmjet diskursit diplomatik serb dhe të dhënave të reflektuara nga terreni.⁴¹

Në të njëjtën kohë, dokumentacioni italian evidenton se qarkullimi i informacionit dhe komunikimi politik nuk ishin procese neutrale: ato kontrolloheshin, pengoheshin dhe, në disa raste, bllokoheshin në mënyrë të qëllimshme. Një raport i Konsullatës Italiane në Korfuz vëren se posta e ardhur nga Vlora nuk i dorëzohej konsullatës, duke sugjeruar ndërhyrje administrative që synonin kufizimin e informimit dhe të veprimit diplomatik. Kjo dëshmi është me rëndësi, sepse tregon se përpjekjet shqiptare për komunikim institucional me jashtë përballëshin jo vetëm me dobësi strukturore të brendshme, por edhe me pengesa konkrete në kanalet e transmetimit të informacionit.⁴²

Në këtë kontekst, raportimi italian shfaqet si një mekanizëm që ndërtonte një “hartë” politike të realitetit shqiptar përballë Fuqive të Mëdha: një realitet ku kufijtë nuk përcaktoheshin vetëm në tavolinën e Londrës, por edhe nëpërmjet imponimit të kontrollit ushtarak dhe administrativ në terren, si dhe nëpërmjet menaxhimit të informacionit dhe komunikimit. Për rrjedhojë, dokumentacioni arkivor italian i vitit 1913 lejon të kuptohet se çështja shqiptare-përfshirë Kosovën, edhe kur ajo përmendet në mënyrë implicite-nuk ishte thjesht objekt i vendimeve diplomatike, por edhe produkt i një ndërveprimi kompleks midis dhunës, propagandës politike dhe filtrimit të informacionit në rrjetet konsullore dhe shtetërore.

Në tërësi, dokumentacioni arkivor italian i vitit 1913 dëshmon se çështja shqiptare në Konferencën e Londrës nuk u trajtua vetëm si problem kufijsh, por si një nyje ku ndërthureshin raportimi konsullor nga terreni, rivalitetet strategjike të Fuqive të Mëdha dhe instrumentet e presionit politik e administrativ në territoret e pushtuara. Përmes këtyre burimeve bëhet e qartë se dhuna ndaj popullsisë shqiptare dhe kontrolli i komunikimit nuk përbënin elemente periferike, por faktorë që ndikuan drejtpërdrejt në mënyrën se si u prodhua dhe u legjitimua vendimmarrja

⁴¹ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9393-9394.

⁴² AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica “P” (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 0753-0754.

ndërkombëtare. Në këtë kuadër, analiza e materialeve italiane lejon një rishikim kritik të procesit të vitit 1913, duke e vendosur çështjen e Kosovës dhe të territoreve të tjera shqiptare të aneksuara në një kontekst më të gjerë diplomatik dhe politik. Pikërisht mbi këtë bazë, përfundimet e mëposhtme sintetizojnë gjetjet kryesore të studimit dhe implikimet e tyre historiografike.

Përfundime

Ky studim, i mbështetur ekskluzivisht në dokumentacionin e Arkivit Diplomatik Historik Italian (AMAE në AIH) për vitin 1913, evidenton se Konferenca e Ambasadorëve në Londër përbënte një proces vendimmarrës ku parimi i drejtësisë etnografike dhe i vetëvendosjes nuk u trajtua si kriter përcaktues, ndërsa çështja shqiptare u nënshtrua ndaj logjikës së kompromisit strategjik ndërmjet Fuqive të Mëdha. Brenda kësaj kornize, Kosova rezulton të ketë qenë një nga nyjet më të debatueshme dhe më të ekspozuara ndaj instrumentalizimit diplomatik, duke u shndërruar në objekt të një përplasjeje të vazhdueshme midis argumenteve historike të paraqitura nga Serbia dhe realitetit etnografik të reflektuar në raportet nga terreni.

Analiza e burimeve italiane dëshmon se argumentimi serb për Kosovën ndërtohej mbi një diskurs të qëndrueshëm legjitimues, i cili kombinonte elemente historike, fetare dhe strategjike, me synimin për ta paraqitur territorin si pjesë “organike” të shtetit serb dhe për të relativizuar shumicën shqiptare të popullsisë. Në dokumentet italiane, ky diskurs shfaqet si një formë e përdorimit selektiv të historisë dhe fesë në funksion të diplomacisë, ku trashëgimia mesjetare dhe institucionet fetare ortodokse shërbenin si instrumente për të mbuluar objektivat reale të zgjerimit territorial.

Njëkohësisht, dokumentet italiane japin dëshmi se dhuna e ushtruar në terren ndaj popullsisë shqiptare nuk përbënte vetëm pasojë të konfliktit, por edhe një mekanizëm presioni që krijonte “fakte të kryera” në territoret e pushtuara. Raportet dhe notat e protestës për trajtimin e shqiptarëve në zonat e aneksuara nga Serbia, si dhe denoncimet për barbaritë ndaj civilëve, tregojnë se përmasat represive të pushtimit kishin një dimension politik: ato synonin frikësimin, nënshtrimin dhe

dobësimin e rezistencës së popullsisë vendase, në mënyrë që zgjidhjet kufitare të imponuara të rezultonin më të lehta për t'u legjitimuar ndërkombëtarisht.⁴³

Në këtë kontekst, raportet konsullore italiane konfirmojnë se realiteti i territoreve të pushtuara, përfshirë hapësirat ku Kosova përmendet edhe në mënyrë implicite, paraqitej si një realitet i pasigurt dhe i dhunshëm për shqiptarët, duke përfshirë edhe komunitete specifike si shqiptarët katolikë. Këto dëshmi arkivore kanë rëndësi të veçantë, sepse tregojnë se përtej narrativave të tryezës diplomatike, ekzistonte një situatë konkrete e administrimit represiv dhe e cenimit të jetës civile në territoret e aneksuara.⁴⁴

Në të njëjtën kohë, dokumentacioni italian hedh dritë mbi përpjekjet e Qeverisë së Përkohshme Shqiptare dhe të delegacionit shqiptar në Londër për të artikuluar një argumentim politik dhe kufitar në favor të integritetit territorial të Shqipërisë. Memorandumet dhe ndërhyrjet diplomatike të delegatëve shqiptarë përfaqësojnë një dëshmi të qartë se pala shqiptare nuk ishte pasive, por kërkonte të ndërtonte një narrativë të mbështetur mbi kriterin etnografik dhe mbi nevojën e një zgjidhjeje të qëndrueshme politike. Megjithatë, dokumentet tregojnë se këto përpjekje zhvilloheshin në kushte të kufizuara reale, ku mungesa e forcës ushtarake dhe varësia nga mbështetja e fuqive mbrojtëse reduktonin ndjeshëm kapacitetin e ndikimit shqiptar në vendimmarrje.⁴⁵

Një element tjetër domethënës i nxjerrë nga burimet italiane lidhet me rolin e diplomacisë si mekanizëm i prodhimit dhe kontrollit të informacionit. Dokumentet tregojnë se qarkullimi i komunikimit, përfshirë korrespondencën, mund të pengohej ose të bllokohej, duke e bërë edhe më të vështirë artikulimin e një pozicioni të qëndrueshëm shqiptar në raport me Fuqitë e Mëdha. Në këtë kuptim, raportimi konsullor italian shfaqet jo vetëm si burim historik, por edhe si tregues i mënyrës se si informacioni dhe komunikimi funksiononin si elementë të rëndësishëm në procesin e legjitimitimit të vendimeve

⁴³ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica "P" (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9396-9397.

⁴⁴ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica "P" (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9338-9339.

⁴⁵ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica "P" (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 9398-9401.

ndërkombëtare.⁴⁶ Vendimet e marra në Konferencën e Ambasadorëve në Londër institucionalizuan një rend të ri territorial në Ballkan, duke e përfshirë Shqipërinë në sistemin ndërkombëtar si një shtet i njohur, por njëkohësisht duke përjashtuar nga kufijtë e saj territore me shumicë shqiptare, përfshirë Kosovën. Ky konfigurim kufitar nuk përbënte thjesht kompromis diplomatik, por krijoi një tension të brendshëm strukturor, pasi ndarja midis realitetit etnografik dhe vijës politike të kufirit mbeti e pazgjidhur. Si pasojë, çështja e Kosovës u konsolidua jo si episod i mbyllur i vitit 1913, por si problem i institucionalizuar në rendin e ri ballkanik, me potencial të vazhdueshëm destabilizues.

Në përfundim, dokumentacioni arkivor italian i vitit 1913 e paraqet çështjen e Kosovës si një problem që u përcaktua në ndërthurjen e tre faktorëve kryesorë: (1) instrumentalizimit diplomatik të historisë dhe fesë, (2) imponimit të kontrollit në terren përmes dhunës dhe administrimit represiv, dhe (3) kalkulimeve strategjike të Fuqive të Mëdha në kuadër të ekuilibrave ballkanikë dhe adriatikë. Për rrjedhojë, këto burime ofrojnë një bazë të rëndësishme për rishikimin kritik të vendimeve të vitit 1913 dhe për një kuptim më të thellë të rrënjëve historike të problematikës së Kosovës në fillim të shekullit XX, duke kontribuar në një interpretim të mbështetur rreptësisht në dokumentacion primar të verifikueshëm.

Risia e këtij studimi qëndron në përdorimin ekskluziv të dokumentacionit arkivor italian për të rindërtuar trajtimin e çështjes së Kosovës në vitin 1913 jo si episod i izoluar diplomatik, por si rezultat i një mekanizmi kompleks ku ndërthuren argumentet legjitimues të palëve ballkanike, raportimi konsullor nga terreni dhe kalkulimet strategjike të Fuqive të Mëdha. Në këtë mënyrë, artikulli kontribuon në një lexim më kritik dhe më të dokumentuar të vendimmarrjes së Konferencës së Londrës, duke nxjerrë në pah jo vetëm dimensionin politik të kufijve, por edhe rolin e dhunës dhe të kontrollit të informacionit në prodhimin e zgjidhjeve territoriale. Përmes kësaj qasjeje, çështja e Kosovës vendoset në një kornizë interpretative më të gjerë, e cila ndihmon në kuptimin e rrënjëve historike të problematikës në fillim të shekullit XX dhe në mënyrën se si ajo u institucionalizua në rendin ndërkombëtar të kohës.

⁴⁶ AMAE në AIH, Fondi: Serie Politica "P" (1891-1916), Pacco 677, Albania, 1913, IMG 0753-0754.